# KURANDA GECEN BAZI KALIPLASMIS IFADELERIN MEALLERDEKI KARSILIKLARI ILE ILGILI ELESTIREL BIR INCELEME

**Abdülcelil Bilgin**
Yrd. Doç. Dr. Muş Alparslan Ü. Eğitim Fakültesi

GİRİŞ

Dilin önemli unsurları olan kalıplaşmış ifadeler anlaşılmadan cümleler, cümleler anlaşılmadan metin tam olarak anlaşılamaz. Bir metni tam olarak anlamak için, onu meydana getiren unsurların her biri layıkıyla incelenmeli ve onlara metindeki işlevleri göz ardı edilmeksizin anlam verilmelidir. Çünkü kelimeler sürekli devinim halinde olan canlı organizmalar gibidirler. Kelimeler, çoğunlukla bağlamlarına göre değişik anlamlar kazanırlar. Özellikle edebî metinlerde bu durum daha belirgindir ve kelimelerin değişen anlamlarının izini sürmek, bulundukları yerlerdeki işlevlerini tesbit etmek zordur.

Arap diliyle nazil olan Kur'ân, doğal olarak Arapça'nın dilsel özelliklerini ve zenginliklerini taşımaktadır. Fasih Arapçayı bilen biri için Kur'ân'ı anlamak zor olmayabilir. Hatta onun için bu anlama ameliyesi, zevkli bir eyleme de dönüşebilir. Ancak Kur'ân'ı kaynak dilden değil de hedef dilden mealini okuyarak anlamak zorunda olan birisi için aynı şeyi söyleyemeyiz. Zira çeviri, çoğu zaman aslın yerini tutamama riskiyle karşı karşıyadır. Ancak gösterilmesi elzem bazı hassasiyetler, kaynak dilin taşıdığı anlam ve mesajı en az kayıpla hedef dile aktarmaya vesile olabilir. Kur'ân çevirisinde göz önünde bulundurulması gereken vazgeçilmez hususlardan biri, ondaki kalıplaşmış ifadelerin aktarılmasında gözetilmesi gereken hassasiyettir. Biz bu çalışmamızda, söz konusu unsurlardan -eksik ya da hatalı bir şekilde tercüme edildiğini düşündüğümüz- bazılarının öncelikle meallere ne şekilde aktarıldığını tespit edecek, ardından referans metinlerden yapacağımız ilgili alıntıları ve bu alıntıların zihnimizde oluşturduğu çeviri önerilerini ilim ehline arz edeceğiz. Böylece onlara mevcut çevirilerle, referans metinleri ve önerilerimizi karşılaştırma imkânı sunmuş olacağız. İlim ehlinin, elindeki veriler ve bunlara ekleyeceği başka kaynaklar/bilgiler üzerinde yapacağı etüt ve müzakereler neticesinde daha doğru sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır. Konuya geçmeden önce "kalıplaşmış ifade/söz"leri kısaca açıklamak faydalı olacaktır.

Kalıplaşma, bir kelimeye eklenen yapım veya çekim ekinin belirli göreviyle kullanılmayıp farklı bir anlam ifade edecek şekilde o kelime ile birleşip kaynaşma-

sı[1] olayıdır. Aynı durum, iki ya da daha çok kelimenin anlam kaymasına uğrayarak ilk anlamlarından farklı bir biçimde kaynaşıp kalıplaşması için de söz konusudur. Birleşik kelimelerin bir kısmı ve deyimler böyle bir kalıplaşmanın ürünüdür: Akbaba, kaptıkaçtı, göze girmek, gözden düşmek, dibine darı ekmek, dil dökmek vb.[2] Atasözleriyle deyimlerden başka kalıplaşmış sözler de vardır: Dualar, beddualar, sövgüler, bilmeceler, tekerlemeler… gibi.[3] Kalıplaşmış sözler, çoğunlukla belli bir kişiye ya da bir olaya dayanan, çoğu kez ünlü kişilerin, sanatçıların bir olay dolayısıyla söyledikleri, dilde yerleşen ve çeşitli dillere yerleşerek genelleşen sözlerdir. Bunlar belli durumlarda önceleri geçmiş bir olayı anımsatarak anlatımı güçlendirmek için kullanılır.[4]

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzre, kalıplaşmış sözler, deyimlerden atasözlerine, terimlere, dua ve beddualara kadar; yazılı ve sözlü kültür açısından vaz geçilmez birçok unsuru kapsamaktadır. Bu unsurların anlaşılması ve algılanmasında karşılaşılabilecek sorunlar, giderilmedikleri takdirde, muhtemelen çeviride daha büyük problemler olarak karşımıza çıkacaktır. Bu vesileyle çalışmamızda hem konunun önemini somut örneklerle vurgulamak hem de bir nebze dahi olsa nasıl daha doğru anlaşılabileceklerine dair önerilerle katkıda bulunmak amacıyla, Kur'ân'daki kalıplaşmış ifadeler üzerinde duracağız. Çalışmamıza dâhil ettiğimiz ilgili 78 unsurdan her birinin önce meâllerdeki anlamını, sonra kaynaklardan yaptığımız alıntılar neticesinde zihnimizde oluşan anlamını yazdık. Meâllerdeki anlamını, kalıplaşmış ifadeleri oluşturan kelime veya kelime grubunun mevcut meâllere yansıyan tercümelerinden seçtik. Böyle bir yöntem izlememizin sebebi, mecâzî anlamları öncelenerek tercüme edilmesi gereken unsurlarının ne yazık ki çoğu kez lâfzî anlamlarıyla -eksik bir şekilde- tercüme edilmiş olmasıdır. Böylece bu yöntem, mevcut meâllerden en azından incelememize dâhil ettiklerimizin bu konudaki zaaflarını göstererek pratik bir yarar da sağlamış olacaktır. Meâllerdeki anlamları yazarken, tümünü zan altında bırakmamak için, naklettiğimiz tercüme biriminin hangi meâle ait olduğunu da belirttik. Bu çalışmada, mealini incelediğimiz her mütercimin ilgili bütün yerlerde eksik ya da hatalı tercümeler yapmadığını belirtmekte yarar görüyoruz. Mütercimin her hangi bir unsurla ilgili çevirisi, ulaştığımız veriler göre, doğru iken başka bir yerdeki çevirisinin ise tashihe muhtaç olduğunu müşahede ettik. Örneğin Elmalılı ve Çantay'ın bazı çevirilerini eleştirilerimizin nesnesi olarak kullanırken bazı çevirilerini ise kaynak olarak değerlendirmiş olmamız, bu realitayi gözler önüne serme amacına matuftur.



[1] Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük,* Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2008, "kalıp" maddesi.

[2] Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, T.D.K. Yayınları, Ankara, 2007, s. 137-138.

[3] Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,* İnkilap Kitabevi Yayın Sanayi ve Tic. A.Ş. İstanbul, 1988, I,53.

[4] Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil, III,* T.D.K. Yayınları, Ankara, 1990, s. 39.

Kalıplaşmış ifadelerin ayetteki anlamını tesbit etmeye çalışırken klasik ve çağdaş birçok müfessirden yararlandık: Zemahşerî, Beydâvî, İsfahanî, Hazin, Bağâvî, Zuhaylî, Sabûnî, Esed, Elmalılı ve Çantay… Bu süreçte Esed, Elmalılı ve Çantay dışındaki meâllerden yaralanma yolunu tercih etmediğimiz gibi meâller arasında bir mukayese yapma yolunu da tercih etmedik. Çünkü çalışmamızın amacı meâller arasında bir karşılaştırma yapmak değil, ilgili mevcut çevirileri kaynak eserler ışığında değerlendirmeye tabi tutmak ve bu yolla onlara katkı sunmaya çalışmaktır. Bu sürecin sonunda önerdiğimiz çevirilerin yer yer bazı mütercimlerin çevirileriyle çakışmasını tevafuk olarak değerlendirmek gerekir. Yer yer Esed, Elmalılı ve Çantay'a atıfta bulunmamızın bir başka sebebi ise "doğru anlamın" aslında bize ne kadar yakın olduğuna işaret etmektir. Çünkü hem Esed, hem Elmalılı hem de Çantay, mecazi anlamları ya doğrudan tercümeye yansıtmışlar ya da gerekli gördüklerinde dipnotlarda sadra şifâ açıklamalarla bazı kapalı ifadelere açıklık getirmişlerdir. Ancak yukarda da belirttiğimiz gibi bu eserlerin müellifleri de kanaatimizce bazen eksik ya da hatalı tercihlerde bulunmuşlardır. Klasik ve çağdaş kaynaklardan yola çıkarak elde ettiğimiz sonuçların, nihâi anlamlar/sonuçlar olduğu iddiasında değiliz. Amacımız, ihmal edildiğini düşündüğümüz; doğal olarak mecâzi yönleriyle ele alınması gereken unsurlara bir de bu zaviyeden bakılmasını sağlamaya çalışmaktır. Açık bir ifadeyle, bu çalışmada ulaştığımız sonuçları, Kur'an'daki kalıplaşmış ifadelerin çevirisi konusunda, ilgililere bir perspektif önerme çabası olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Kur'an'daki kalıplaşmış ifadelerle ilgili yaptığımız bu çalışma, kelime ve kelime gruplarının bulundukları yerlerdeki anlamlarına işaret etmeye yönelik "Kur'an'ın kelime tefsiri" olarak görülebilir. Daha sahih meâllerin ve sağlıklı yorumların yapılabilmesi için işe buradan başlamak gerektiğine inanıyoruz. Çünkü yapılacak yorumların tutarlılığını veya tutarsızlığını; yorumların dayandığı zeminin niteliği belirleyecektir.

Bu girişten sonra çalışmamızın esasını oluşturan kalıplaşmış ifadelerle ilgili nakillere, bu nakiller eşliğinde yapacağımız değerlendirme ve önerilere geçebiliriz.

## KUR'ANDA BULUNAN BAZI KALIPLAŞMIŞ İFADELERİN MEÂLLERDEKİ KARŞILIKLARI İLE İLGİLİ KAYNAK EKSENLİ ELEŞTİRİ, DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER



1-Bakara 2/96: أَلْفَ سَنَةٍ



Bin sene[5].

Şirk koşanlardan kastedilenlerin Mecûsîler olabileceği yönünde görüşler var. Çünkü onlar, krallarına " bin nevroz, bin mihrican yaşa" derlerdi. İbn-i Ab-

[5] Davudoğlu, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meâli* (Türkçe Anlamı), Çelik Yayınevi, İstanbul, 1981.

bas'a göre bu, Acemlere ait şu sözdür: "zi (yaşa) hezar (bin) sal (yıl)". Bazı rivayetlere göre ise bu ifade Mecûsîlerin kendi aralarındaki selamlaşma şeklidir. [6]

"Bin yıl sözü, kesretten kinâyedir, yani "bin" sözü, "bin" sayısının karşılığı değil, "çok fazla" anlamındadır."[7]

Binlerce yıl, sonsuza kadar.

2-Bakara 2/102: مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ …

Arasını ayıracak...[8]

" 'Tefrik' kelimesi temelde 'teksir' anlamındadır. Birliği dağıtmak, sözleşmeyi feshetmek (fi teştîti'ş-şemli ve'l kelimeti) anlamında kullanılır."[9] "Ferrekellahu şemlehum"/Allah iki yakalarını bir araya getirmedi, getirmesin/işlerini dağıttı darmadağın etsin; "ferrekehüm şezere mezere"/onları dört bir yana dağıttı/dağıtsın, darmadağın etti/etsin" gibi deyimler de aynı anlamları ifade etmektedirler.[10]

Ayette, karı ile kocanın yani iki kişi veya tarafın yakınlığını, dostluğunu bozmaktan, aralarına soğukluk sokmaktan, onları birbirleriyle dargın hale getirmekten söz edilmektedir. Bu durum, Türkçe'de "arasını/aralarını *ayırmak*" ifadesiyle değil, "arasını/aralarını *açmak*" deyimiyle ifade edilir. Nitekim kaynaklarda da "arasını/aralarını *ayırmak*" şeklindeki bir ifade bulunmamaktadır.[11]

Aralarını açacak/bozacak… Darılmalarına sebep olacak…

3-Bakara 2/112, Âl-i İmrân 3/20, Nîsa 4/125 مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ

…kim yüzünü…teslim ederse…[12]

Her kim kendisini (hulûs-i niyetle) Allah'a teslim eder ve O'na; O'nun dışında kalan hiç bir şeyi ortak kılarak şirk koşmazsa…[13]

"Burada yüzünü kelimesinden murâd zikr-i cüz', irade-i küll, yani bir şeyin cüzünü zikrederek onun bütününü kasdetmek şeklinde bütünüyle kendisidir."[14] Lâfzen "kim yüzünü Allah'a teslim eder". Kişinin yüzü, bedeninin en anlamlı par-



[6] Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Muhammed b Ömer, *el-Keşşaf 'an Hakaiki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vîl,* Tahkik ve Tahric: Adurrezak el-Mehdi, Dar-u İhya-i Turasi'l-Arab, Beyrut, 1997, I, 80; Hâzin, Alau'd-din Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadî, *Lubâbu't-Te'vil fi meâni't-Tenzîl*, Daru'l-Kutubi'l- İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 2004, I, 61-62.

[7] Çantay, Hasan Basri, *Tefsirli Kur'an Meâli: Kur'an-ı Hâkim ve Meâl-i Kerim.* Haz. : M. A.Yekta Saraç, Risale Yayınları, İstanbul, 2005, I, 48, 1. dipnot.

[8] Hayrat Neşriyat İlmi Araştırma Merkezi Meâl Heyeti, *Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Meâli,* Hayrat Neşriyat, İstanbul, 2001.

[9] İsfahanî, Ebu'l-Kasım Hüseyn Rağıb, *El-Müfredât fi Garibi'l-Kur'an*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 2001, 380.

[10] Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Deyimler ve Atasözleri*, Tekin Kitabevi, Konya, 1999, s. 310.

[11] *Aksoy,* a.g.e. , II, 578; *Ayverdi,* "ayırmak" maddesi, 155.

[12] Öztürk, Yaşar Nuri*, Kur'an-ı Kerim Meâli* (Türkçe Çevirisi), Yeni Boyut, İstanbul, 2008.

[13] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , I, 204.

[14] *Çantay,* a.g.e. , I, 52, 6. dipnot.

çası olduğundan klasik Arapçada insanın bütün kişiliğini yahut bütün benliğini göstermek için kullanılırdı. Kur'an'da defalarca tekrarlanan bu ifade, *İslâm*'ın mükemmel bir tanımını vermektedir-ki, *esleme* ("kendini teslim etti") kök-fiilinden türetilmiş olan bu kelime " kendini (Allah'a) teslim etmek " anlamına gelir: ve Kur'ân'ın tümünde *İslâm* ve *müslim* terimleri bu anlamda kullanılmışlardır.[15]

Kim-bütün varlığı ve benliğiyle- kendini teslim ederse/teslim olursa…

4-Bakara 2/113: لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَىَ شَيْءٍ

Hristiyanlar hiçbir şey değildirler.[16]

Hristiyanlar doğru denebilecek, itimad edilebilecek, muteber, tutarlı bir inanca sahip değiller. Bu ifade, Arapların "ekallu min la şey'in/sıfırın altında, eksi" şeklindeki sözlerine benzer.[17]

Hristiyanlar, doğru/temeli sağlam/geçerli, bir inanca sahip değildir.

Ayetin devamındaki "Leyseti'l yehûdu ala şey'in" şeklindeki ibare ise şöyle tercüme edilmelidir: Yahdîler doğru/temeli sağlam/geçerli, bir inanca sahip değildir.

5-Bakara 2/166: وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الأَسْبَابُ

Aralarındaki ipler (münasebetler) de parçalanıp kopmuştur.[18]

Aynı din etrafındaki birlik ve beraberlikleri son buldu. Ne yapacaklarını bilemez hâle geldiler, çaresiz kaldılar. Bir de "teqattati'l esbabu beynehum" şeklinde bir söz vardır ki "aralarındaki ilişkişler koptu, kesildi," anlamına gelmektedir.[19]

Aralarındaki tüm bağlar/ilişkiler koptu.

6-Âl-i imrân 3/11: فَأَخَذَهُمُ اللّهُ بِذُنُوبِهِمْ

Allah günahları nedeniyle onları yakalayıverdi.[20]

Allah, onları -gerçeği yalanladıkları için- cezalandırdı. [21] "Eheze bizenbihi; suçundan dolayı onu cezalandırdı, demektir."[22]

[15]Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı: Meâl-Tefsir,* İşaret Yayınları, İstanbul, 1996, I, 31, 91. 1. dipnot; Asad, Muhammad, *The Message of The Qur'ân*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2006, s.24, 91. dipnot: *"Who surrenders his face unto God". Since the face of a person is the most expressive part of his body, it is used in classical Arabic to denote one's whole personality, or whole being. This expression, repeated in the Qur'ân several times, provides a perfect definition of İslam, which-derived from the root-verb aslama, "he surrendered himself"-means "self-surrender [to God]": and it is in this sense that the terms İslâm and muslim are used throughout the Qur'ân.*

[16] Öztürk, Abdulvehhap, *Kur'an- ı Kerim ve Meâli,* Emek OfsetYayınları, Ankara, Tarihsiz.

[17] *ez-Zemahşerî, a.g.e.* , I, 204; Beydavi, Abdullah b. Ömer, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil,* Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 2008, I, 92.

[18] *Çantay*, a.g.e.

[19] *Akdağ,* a.g.e. , s. 151; *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 99.

[20] Bulaç, Ali, *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı*, Çıra Yayınları, İstanbul, 2009.

Allah, günahları/inkârları nedeniyle onları cezalandırdı.

7-Âl-i imrân 3/77: وَلاَ يَنظُرُ إِلَيْهِمْ

Onlara bakmaz.[23]

Bu ibare, mecâz yoluyla Allah'ın onları önemsemediğini, umursamadığını, hafife aldığını, onlara itibar etmediğini, onlara kızdığını, gücendiğini ifade eder. "Fulânun la yenzuru ilâ fulânin" dediğinde "falancanın filancaya güvenmediğini ve ona iyilikte bulunmayacağını" ifade etmiş olursun.[24] Allah onlara merhamet etmez, iyilik yapmaz, acımaz.[25]

Allah, onları önemsemez, onlara itibar etmez, onların yüzüne bakmaz.

8-Âl-i imrân 3/78, Nisâ 4/46 يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُم / لَيّاً بِأَلْسِنَتِهِمْ

Dillerini… eğip bükerler.[26]

Onu (Allah'ın sözünü), yanlışa doğru evirirler. Onu tahrif ederler ve amacının dışına taşırlar. Onu tahrif ederek istedikleri yöne doğru çekerler. Maksadı değiştirirler. Allah'ın kitabını lâfzen ve mânen tahrif ederler. Gerçeği yalana doğru tahrif ederler. Anlamı çarpıtırlar.[27]

(Allah'ın kitâbını) tahrif ederler, anlamını çarpıtırlar.

9-Âl-i imrân 3/128: لَيْسَ لَكَ مِنَ الأَمْرِ شَيْءٌ

Senin için emirden bir şey yoktur…[28]

Allah onların her durumuna, hâline, işine sahiptir. Tek yetkili Allahtır. Dilerse helâk eder, hezimete uğratır; dilerse, teslim olduklarında onları affeder. Küfürde ısrar ederlerse onlara azab eder. Bu konularda sana düşen, sana kalan, sana bırakılan bir şey yok. Sen sadece onları uyarmak ve onlarla mücahede etmek için gönderilmiş bir kulsun.[29] " Ey Muhammed! Başkaları şöyle dursun, sen bile bizzat hiç bir emre, hiçbir hükme mâlik değilsin, sadece görevlendirilmiş bir kulsun. Allah'ın emri olmayınca, o kâfirlere veya muhaliflere hiçbir şey yapamazsın".[30]

→

[21] *el-Hazîn*, a.g.e. , I, 228.

[22] *Akdağ*, a.g.e. , s. 1.

[23] Varol, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim Meâli,* Madve Yayınları, İstanbul, 1997.

[24] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , I, 403-404.

[25] *el-Hazin*, a.g.e. , I, 262.

[26] Koçyiğit, Talat, *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Meâli,* Kılıç Kitabevi, Ankara, 1993.

[27] *ez- Zemahşerî*, a.g.e. , I, 404.

[28] Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Meâli Âli'si*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996.

[29] *ez- Zemahşerî*, a.g.e. , I, 440.

[30] Elmalılı, Hamdi Yazır, *Muhtasar Hak Dini Kur'ân Dili Meâl-Tefsir*, Haz. ve Notl. : Ertuğrul Özalp, İşaret Yayınları, İstanbul, 2006, II, 1172. (Not: Bu eser, bundan sonra; Dücane Cündioğlu'nun hazırlayıp notlandırdığı, Elmalılı Hamdi Yazır'ın, *Kur'ân-ı Kerîm ve Meâli,* İslamoğlu Yayıncılık, İstanbul, 1993 adlı eserle karıştırılmaması için, kısaca *"Elmalılı, Muhtasar,* a.g.e." şeklinde anılacaktır).

"Leyse lehû mine'l emri şey'un", onun bu işle ilgisi yok, onun bu işe müdahalesi söz konusu değil, demektir.[31]

Bu konuda sana bir şey düşmez.

10-Âl-i imrân 3/134: وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ

Öfkelerini yutanlar.[32]

Doldurulup ağzı bağlanan su tulumuna "kezeme'l kırbe"; geviş getirmediği zaman deveye "kezeme'l bàîr", denir. Sabrederek içindekini tutup dışarıya yansıtmamak anlamına gelen "kezmü'l bàîr" ifadesi de buradan gelmektedir. Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Dışarıya yansıtmaya gücü yettiği hâlde öfkesini tutan (kezime ğayzen) adamın kalbini Allah, güven ve imanla doldurur.[33]

Türkçede "afiş yutmak, afyon yutmak, cukkayı yutmak, deveyi hamuduyla yutmak, dilini yutmak, dolma yutmak, hapı yutmak, küçük dilini yutmak, kül yemek (yutmak), oltayı yutmak, tükürüğünü yutmak, yalayıp yutmak, zokayı yutmak, baston yutmuş gibi, kan yutmak, iğne yutmuş maymuna dönmek" gibi deyimler olmakla beraber "öfke/öfkesini yutmak" şeklinde bir deyim yoktur. Bu bağlamda kullanılan ilgili ifade; iradesini kullanarak öfkesini gidermek anlamına gelen "öfkesini yenmek" şeklindeki deyimdir.[34]

Öfkelerini yenenler, belli etmeyenler, tutanlar, kontrol edenler.

11-Âl-i imrân 3/144/149 انقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىَ عَقِبَيْهِ

…Topuklarınızın üstünde geri mi döneceksiniz? Kim topukları üzerinde geri dönerse…[35]

Resulüllah (s.a.v.) in îfa ettiği cihad v.b. işlerden kaçmak, geri çekilmek… Dinden dönmek anlamına geldiği de söylenmiştir.[36] " …Bir kimsenin topukları üzerinde gerisin geri dönmesi" ifadesi, şartlara göre, ya gerçek bir irtidadı veya Allah yolunda çaba göstermekten bilinçli bir geri çekilişi ifâde eder.[37] "İnkilâb ale'l ikâb [ ardınıza dönüverecek misiniz? ! ] tabiri Kur'ân'da, ya "savaştan kaçmak"tan kinaye veya "dinden çıkmak"tan mecâzdır. Burada zâhir olan, "dinden çıkmak" manasınadır ki "savaştan kaçmak" dolayısıyla -istifhâm-ı inkâri ile- dinden mi çıka-



[31] *Akdağ*, a.g.e. , s. 407.

[32] Eryarsoy, Beşir-Ağırakça, Ahmed, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli,* Buruc Yayınları, İstanbul, 1997.

[33] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , I, 443.

[34] *Ayverdi,* a.g.e, s. 2448 ve 3492; http://tdkterim.gov.tr/ *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,* Erişim: 10. 12. 2010.

[35] Piriş, Şaban, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı*, İlkbahar Yayınları, İstanbul, 1998.

[36] *ez- Zemahşerî*, a.g.e. , I, 450.

[37] *Esed,* a.g.e. , I, 118, 104. dipnottan; *Asad;* a.g.e. , s. 89, 104. dipnottan.

caksınız?! Şeklinde bir kınama ifede eder."[38] İmandan sonra küfre dönmek, irtidat etmek.[39]

Savaştan kaçarak dinden mi çıkacaksınız? İmandan sonra-cihadı bırakıp-küfre mi döneceksiniz?

12-Nisâ 4/9, Ahzab 33/70: قَوْلاً سَدِيداً

Doğru söz.[40]

(Yetimlerle) konuşurken; öz çocuklarla konuşulduğunda kullanılan şefkat ve merhamet dolu söz; edebe aykırı, aşağılayıcı ve incitici olmayan güzel söz.[41]

13-Nisâ 4/21: أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ

Birbirinize bağlanıp katışmışken…[42]

Baş başa kaldınız/cinsi münasebette bulundunuz/birleştiniz/birbirinizin avretine şahit oldunuz.[43]

14-Nisâ 4/34: وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ

Kendilerini yataklarda yalnız bırakın.[44]

Onlarla aynı yorganın altına girmeyin veya cima' etmeyin. Ya da aynı yatakta olsanız bile onlara sırtınızı dönüp ilgilenmeyin. Yataklarını terk edin, onlarla uyumayı bırakın. [45]

Onlarla aynı yatağı paylaşmayın/onlarla cinsi münasebette bulunmayın.

15-Nisâ 4/46, Maide 5/13, 41 يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ

Kelimeleri konuldukları yerlerden saptırırlar.[46]

Anlamları değiştirirler, farklı yorumlara yönelirler. Allah'ın murâd etmediği bir şekilde tefsir ederler. Nüzûl amacıyla örtüşmeyecek şekilde yorumlarlar. Anlamı çarpıtırlar, değiştirip bâtıl/yanlış bir şekilde te'vîl ederler. Tevrat'ın lafızlarını başka lafızlarla değiştirirler.[47] "Tahrifin keyfiyeti hakkında üç sûret nakledilmiştir: A) Kitabette tahrif-ki bu, genellikle tercüme yoluyla olur-; B) Şüphe telkin etmek ve bozuk te'villerle bir lafzı öteye-beriye çekerek haktan batıla çevirmek - ki bu da, tefsir ve izahta yapılan manevi tahriftir- ; C) Gerçek düşüncelerini veya doğruları



[38] *Elmalılı, Muhtasar* a.g.e. , II, 1193.

[39] *el-Hazîn*, a.g.e. , I, 304.

[40] Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli,* Kılıç Kitabevi, Ankara, Tarihsiz.

[41] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , I, 509.

[42] Hizmetli, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1997.

[43] *el-Hazîn*, a.g.e. , I, 357; *el-Bağâvî*, Ebu Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd, *Meâlimu't-Tenzîl*, DarusSelâm, Suudi Arabistan, s. 171.

[44] Yavuz, A. Fikri, *Kur'an-ı Kerim ve Meal-i Âli'si*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1974.

[45] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , I, 538; *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 213.

[46] *Bulaç*, a.g.e.

[47] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , I, 549.

söylememek, duydukları sözleri çarpıtmak. Nitekim Yahudiler, Hz. Peygamber'in sözlerini tahrif ederlerdi."[48]

Anlamı çarpıtırlar/ayetleri yanlış yorumlarlar.

16-Nisâ 4/49,77: فَتِيلاً

Hurma çekirdeğinin ipliği kadar…[49]

Kıl kadar, hiç bir şey, hiç mi hiç (edna şey'in).[50]

17-Nisâ 4/53: نَقِيراً

Bir çekirdek bile[51].

"Nakîr", çekirdeğin yüzeyinde bulunan oyuk olup bir şeyin azlığını belirtmek için mesel olarak kullanılır. "Fetîl" ve "kıtmîr" kelimeleri gibi.[52]

Az bir şey bile, hiç bir şey, zırnık.

18-Mâide 5/66, Ankebut 29/53 لأَكَلُواْ مِن فَوْقِهِمْ وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِم

Üstlerinden ve ayaklarının altından (bol bol rızık) yiyeceklerdi.[53]

Yeryüzünün ve göğün bütün nimetlerinden istifade ederlerdi. Göklerin ve yerlerin bereketinden bol bol yararlanırlardı. Her taraftan taşan nimetlere gark olurlardı. Her taraftan gelen geniş bir rızıkla afiyete kavuşurlardı.[54]

"A) Üstlerinden ve ayaklarının altından yemek, her cihetle bolluktan kinayedir ki, hiçbir cihetten yoksulluk görmezlerdi, baştan ayağa nimete garkolarak sürekli nimet içinde olurlardı demektir. B) *Yukarıdan yemek,* yağmur ve saire gibi semavi varidattan istifade etmek; *ayakaltından yemek,* yeryüzünün mahsullerinden istifade etmektir. C) *Yukarıdan yemek*, ağaçların meyvelerine; *aşağıdan,* ekinlere işaret olabilir. D) *Yukarıdan yemek,* çalışmaksızın ihsan olunacak rabbani mevhibeleri; *ayaklarının altından yemek* de çalışıp çabalayarak kazanılacak nimetleri ifade eder…" [55]

Göklerin ve yerlerin bereketinden bol bol yararlanırlar, her taraftan taşan nimetlere ğark olurlardı.

19-En'am 6/30: إِذْ وُقِفُواْ عَلَى رَبِّهِمْ

[48] *Elmalılı, Muhtasar* a.g.e. , II, 1362-1363.

[49] Öztürk, Abdulvehhap, a.g.e.

[50] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , I, 567.

[51] Elmalılı, Hamdi Yazır, *Kur'ân-ı Kerim ve Meâli,* Haz. Ve not. :Dücane Cündioğlu, İslamoğlu Yayıncılık, İstanbul, 1993.

[52] es-Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefâsîr*, terc. :Gümüş, Sadreddin-Yılmaz, Nedim, Yeni şafak, İstanbul, 1995, I, 533.

[53] Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, D. İ. B. , Ankara, 2007.

[54] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , I, 690.

[55] *Elmalılı, Muhtasar* a.g.e. , III, 1735.

Rablerinin karşısında durdurulacakları zaman…[56]

Ceza ve sorgulama ifade eden mecâzi bir ifadedir. Suç işleyen kölenin; kendisini azarlayıp cezalandırması korkusuyla efendisinin karşısındaki hali gibi…[57]

(Ceza korkusuyla) Rableri'nin huzurundayken/karşısındayken… Veya; Rableriyle yüz yüze geldiklerinde bir görsen, onları.

20-En'am 6/44: فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ

Üzerlerine her şeyin kapısını ardına kadar açtık.[58]

Onlara bütün nimetlerden bol bol verdik. Onlara refah ihsan ettik. Onlara (bu dünyada mutluluk sağlayan) her şeyden bol bol verdik.[59]

21-En'am 6/63: مِّن ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

Kara ve denizin karanlıklarından…[60]

"Zulumâti'l berri ve'l bahri" ifadesi, karanın ve denizin korku ve tehlikelerini anlatan bir mecâzdır. Şiddetli geçen güne "karanlık gün (yevmun muzlim)" ve "yıldızlı gün (yevmun zu kevakib)" denir. Şiddetli geçen günün zulmeti/karanlığı o kadar artmıştır ki adeta gece gibi olmuştur.[61]

Karanın ve denizin korkularından/tehlikelerinden…

22-En'am 6/112: زُخْرُفَ الْقَوْلِ

Yaldızlı sözler.[62]

İsyana sürükleyen yalan ve süslü sözler. Vesveseler, aldatıcı sözler, içi bozuk, dışı süslü, aldatıcı sözler. Akıl çelici süslü konuşmalar, insanı baştan çıkaran cilalı yalanlar, sözler.[63]

23-En'am 6/135, Kasas 28/37, Ra'd 13/22, 23, 42 عَاقِبَةُ الدَّارِ

Yurdun (dünyanın) sonu…[64]

Güzel, mutlu son… Övülmeye değer son.[65] Hem dünyada hem de ahirette güzel, övgüye değer, hayırlı son. Cennet.[66]

24-A'raf 7/31: خُذُواْ زِينَتَكُمْ



[56] Akdemir, Salih, *Son Çağrı Kur'an,* Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2004.
[57] *ez-Zemahşerî,* a.g.e. , II, 17.
[58] Ünal, Ali, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali,* Define Yayınları, İstanbul, 2008.
[59] *ez-Zemahşerî,* a.g.e. , II, 23.
[60] Atay, Hüseyin, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, S/E/K Yayınları, Ankara, 1995.
[61] *ez-Zemahşerî,* a.g.e. , II, 32.
[62] Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Hâkim ve Açıklamalı Meâli*, Işık Yayınları, İstanbul, 2002.
[63] *el-Beydâvî,* a.g.e. , I, 316.
[64] T.D.V. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli,* T.D.V. Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Haz. : Kurul, Ankara, 1993.
[65] *ez-Zemahşerî,* a.g.e. , II, 64.
[66] *el-Beydâvî,* a.g.e. , II, 193; *el- Hazîn,* a.g.e. , III, 365; *el-Bağâvî,* a.g.e. , s. 711.

Güzel elbisenizi giyin.[67]

Avretlerinizi örtecek temiz ve güzel giysilerle kendinize çeki düzen verin. Giyinerek güzel ve temiz bir görünüme bürünün.[68]

25-A'raf 7/40: لاَ تُفَتَّحُ ...أَبْوَابُ السَّمَاء

Göklerin kapıları asla açılmaz.[69]

Amelleri kabul edilmez. Duaları kabul olunmaz, ruhları semaya yükselmez. Onlar hiçbir şekilde Cennet'e giremez.[70]

26-A'raf 7/89, Sebe 34/26: افْتَحْ بَيْنَنَا ...

...Bizimle kavmimiz arasın(daki iş)i gerçekle aç(ığa çıkar).[71]

Hakkımızda hüküm ver. Hükmet. "Fettâh", hâkim, kâdı demektir. "Feteha" kelimesinin anlamlarından biri de "hükmetti" dir.[72]

27-A'raf 7/137: مَشَارِقَ الأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا

...Toprağın doğularına ve batılarına...[73]

Mısır ve Şam bölgelerinin doğusuna ve batısına/her tarafına, her köşesine; köşe bucak her yanına, dört bir yanına... Veya bütün yeryüzüne, her tarafa...[74]

"Bazılarına göre 'arz'dan maksat Şam ve Mısır'dır. Çünkü o zaman onlar Firavun'un hükmü altında idi. Kimi murat Kıbt kavminin memleketi olan Mısır demiştir. Kimi de 'bâreknâ fihi' kavl-i keriminden hareketle Şam arazisi olduğunu söylemiştir. Çünkü bereket ve rızık bolluğu Şam arazisinden başkası için lâyık değildir. Kimi ise 'murat bütün yeryüzüdür. Çünkü İsrailoğulları içinde Davut ve Süleyman aleyhime's-selâm çıkarak bütün dünyaya hâkim olmuşlardı' demiştir."[75]

Bütün yeryüzüne, her tarafa... Dünya' nın dört bir yanına.

28-A'raf 7/150: وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ

Kardeşinin başını kavrayıp...[76]

Kardeşinin saçından, sakalından tutup... çekti.[77]

29-A'raf 7/189: فَلَمَّا تَغَشَّاهَا

[67] *Koçyiğit*, a.g.e.

[68] el-Beydâvî, a.g.e. , I, 336; el-Bağâvî, a.g.e. , s. 301; ez-Zuhaylî, Vehbe, et-Tefsiru'l-Veciz Ala Hamişi'l-Kur'âni'l-Azim ve Meahu Esbabu'n-Nuzul ve Kavaidu't-Tertil, Daru'l-Fikr, Dımaşk, s. 126.

[69] Işıcık, Yusuf, *Kur'an Meâli*, Konya İlahiyat Derneği, Konya, 2008.

[70] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , II, 99; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 303.

[71] *Ateş*, a.g.e.

[72] *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 350; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 313.

[73] Y.N. Öztürk, a.g.e.

[74] *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 321.

[75] *Çantay,* a.g.e. , I, 307, 6. dipnot.

[76] İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'ân*, Gerekçeli Meal-Tefsir, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2009.

[77] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , II, 152; *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 361; *el- Hazîn*, a.g.e. , II, 252; *el-Bağâvî*, a.g.e. , 325.

Ne zaman ki (o) onu örtüp bürüdü…[78]

"Et-teğaşşi" kinaye yoluyla cimâı ifade eder. "El ğişyan" ve "el ityan" kelimeleri de aynı anlamı ifade ederler.[79]

Onunla cinsi münasebette bulununca, onunla birleşince…

30-Enfâl 8/7: غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ

Şevketsiz…[80]

"Zatu'ş-şevketi", "kuvvetli, güçlü" demektir. Bunun aslı, "diken" anlamına gelen "şevk" kelimesidir. Ebu Ubeyde şöyle der: "Ma eşeddu şevkete beni fulânin", "falanoğullarının cezalandırma yöntemi ne de şiddetlidir/ağırdır". Silah taşımayan ticaret kervanı, savaş amacı olmayan kâfile anlamlarına da gelir.[81]

Silahsız/savaş amacı taşımayan kâfile. Savaş amacı taşımayan ticaret kervanı.

31-Enfâl 8/12: وَاضْرِبُواْ مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ

Kessinler ellerini.[82]

Onları etkisiz hâle getirin. Onların ellerini (savaşamayacak denli) işlevsiz bırakın. Onların ellerini (savaş mühimmatını taşıyamayacak denli devre dışı bırakarak, savunmasız hâle getirmek için) vurun.[83]

Onları etkisiz hale getirin.

32-Enfâl 8/46: وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ

Devletiniz gidiverir.[84]

"Bazılarına göre 'rüzgâr' kuvvet, Mucâhid'e göre zafer, Ahfeş ve Ebû Ubeyde'ye göre devlet, anlamında kullanılmıştır. O halde mana, 'kuvvetiniz yahut zaferiniz veya devletiniz elden gider' demek olur. Katade ve İbni Zeyd diyorlar ki: Kelime hakiki anlamında kullanılmıştır…"[85]

"İlgili sözcük, lugat anlamıyla 'rüzgâr' demek olan *rîh*'dir; burada 'maneviyat' yahut 'cesaret' anlamına mecâz olarak kullanılıyor."[86]

Güçsüz, kuvvetsiz kalırsınız, cesaretiniz kırılır. Otoriteniz sarsılır. Etkinliğiniz kalmaz, za'fa uğrarsınız.[87]



[78] *Hayrat*, a.g.e.
[79] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , II, 175; *el-Bağâvî*, a.g.e. , 337.
[80] *Elmalılı*, a.g.e.
[81] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , II, 189; *el-Hazîn*, a.g.e. , II, 296; *el-Bağâvî*, a.g.e. , 343; *es-Sâbûnî*, II, 400.
[82] Eliaçık, R. İhsan, *Yaşayan Kur'an*, İnşa Yayınları, İstanbul, 2007.
[83] *el-Hazîn*, a.g.e. , II, 298.
[84] *Bilmen,* a.g.e.
[85] *Çantay,* a.g.e. , I, 341.
[86] *Esed,* a.g.e. , I, 333, 50. dipnot; *Asad;* a.g.e. , s. 247, 50. dipnottan.

33-Tevbe 9/5: فَخَلُّواْ سَبِيلَهُمْ

Yollarını sebest bırakın.[88]

Serbest bırakılması gerekenler yollar değil, müşriklerdir.

Onları serbest bırakın. Bırakın onları gidecekleri yerlere. Onlara dokunmayın, üzerlerindeki baskıyı kaldırın. Onlara taarruzda bulunmayın, saldırmayın.[89]

34-Tevbe 9/8, 33,48 وَإِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ / لِيُظْهِرَهُ / وَظَهَرَ أَمْرُ اللّهِ

Size bir zafer bulsalar, ...[90]

Size galip gelirlerse, size karşı zafer kazanırlarsa, size galebe çalarlarsa, sizi mağlup ederlerse…[91]

Yukardaki ifadelerde geçen "ظَهَر" ve türevi kelimelerin "üstünlük sağlamak" anlamında olduğu anlaşılmaktadır.

35-Tevbe 9/29: عَن يَدٍ

Kendi elleriyle.[92]

Gönül rahatlığı/hoşnutluğu olmadan, kerhen verilen şeyler için "an yedin" tabiri kullanılır. Burada karşı tarafı âciz ve zor durumda bırakmak; hor ve hâkir görerek vermeye mecbur etmek söz konusudur.[93]

Karşı koymadan, direnmeden, boyun eğerek, zelil ve aciz bir şekilde…

36-Tevbe 9/41: خِفَافاً وَثِقَالاً

Gerek hafif, gerek ağırlıklı olarak.[94]

(Genç, ihtiyar; binekli, bineksiz; silahlı, silahsız; kolay, zor; hoşunuza gitse de gitmese de) her hal u kârda, topyekün…[95]

37-Yunus 10/15: مِن تِلْقَاء نَفْسِي

Kendi nefsimin bir öngörmesi olarak…[96]

Kendi kendime, kendi isteğimle, kendi irade ve ihtiyarımla, kendi inisiyatifimle.[97]

38-Hud 11/27: بَادِيَ الرَّأْيِ

→

[87] *el-Hazîn*, a.g.e. , II, 317; *el-Bağâvî*, a.g.e. , 355.
[88] Hayrat, a.g.e.
[89] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , II, 235; *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 396; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 25.
[90] *Elmalılı*, a.g.e.
[91] *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 396; *el-Hazîn*, a.g.e. , II, 338.
[92] Eryarsoy-Ağırakça, a.g.e.
[93] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , II, 249-250; *el-Beydâvî,* a.g.e. , I, 401-402.
[94] *Piriş,* a.g.e.
[95] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , II, 260; *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 406; *el-Hazîn,* a.g.e. , II, 365; *el-Bağâvî,* a.g.e. , 375.
[96] *Bulaç,* a.g.e.
[97] *ez-Zemahşerî,* a.g.e. , II, 319; *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 430; *el-Hazîn,* a.g.e. , II, 432; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 403.

İlk bakışta...[98]

Sığ düşünceli, derinlemesine düşünemeyen; ölçüp biçmeden hareket eden; araştırıp incelemeden karar veren, işin iç yüzünü öğrenmeyip yüzeysel bir bilgiyle hareket eden.[99]

39-Hûd 11/40, Mü'minûn 23/27 وَفَارَ التَّنُّورُ

Tandır kaynadı[100].

Sular gözelerden fışkırınca. Sular kaynaklardan kaynayınca. Sular kaynayıp yeryüzünü kaplayınca.[101]

40-Hûd 11/44, 59, 95 v.d.: بُعْداً

Uzak olsun.[102]

Hüsrana uğrasınlar, helâk olsunlar, yok olsunlar, ölsünler.[103]

41-Yusuf 12/9: يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ

Babanızın yüz vermesi size kalsın…[104]

Babanızın sevgi ve ilgisi sadece sizin olur. Babanız sadece size sevgi ve ilgi gösterir. Babanız sevgi ve ilgisiyle sadece sizin olur; sevgi ve ilgisini (başkasına değil) sadece size yöneltir (ve sevgisinde ortağınız kalmaz).[105]

42-Yusuf 12/21: أَكْرِمِي مَثْوَاهُ

Onun mevkiine güzelce riayet et.[106]

Ona iyi bak, değer ver. Onu hoş tut. Onu razı et, memnun et. (Yiyecek, içecek, giyecek, yatıp kalkacağı yer konusunda) onu hoş tut.[107]

Yusuf 12/23'te geçen أَحْسَنَ مَثْوَايَ ifadesi meâllerde "benim makamıma iyilikte bulundu" şeklinde tercüme edilmiştir; oysaki doğrusu şu şekildedir: "Bana iyi baktı, bana değer verdi, beni hoş tuttu. Beni razı/memnun etti."[108]

43-Yusuf 12/21, 56 Kasas 28/6 مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الأَرْضِ

[98] Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, a.g.e.

[99] *ez-Zemahşerî,* a.g.e. , II, 368; *el-Beydâvî,* a.g.e. , I, 454; *el-Hazîn*, a.g.e. , II, 481; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 424.

[100] İslamoğlu, a.g.e.

[101] *el-Hazîn,* a.g.e. , II, 484; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 425-466.

[102] *Ünal,* a.g.e.

[103] *ez-Zemahşerî,* a.g.e. , II, 376; *el-Beydâvî,* a.g.e. , I, 458; *el-Hazîn*, a.g.e. , II, 486; *el-Bağâvî,* a.g.e. , s. 426.

[104] Davudoğlu, a.g.e.

[105] *ez-Zemahşerî,* a.g.e. , II, 421; *el-Beydâvî,* a.g.e. , I, 477, *el-Hazîn,* a.g.e. , II, 514; *el-Bağâvî,* a.g.e. , s. 443.

[106] *Bilmen,* a.g.e.

[107] *ez-Zemahşerî,* a.g.e. , II, 428; *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 480; *el-Hazîn,* a.g.e. , II, 519; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 446.

[108] *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 480; *el-Hazîn,* a.g.e. , II, 520; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 447.

Yusuf'u oraya yerleştirdik.[109]

Orada Yusuf'u güçlü ve saygın biri yaptık. Yusuf'u yüksek bir makama eriştirdik. Yusuf'a güç, kuvvet ve zenginlik verdik. Yusuf'u yetkin ve yetkili kıldık.[110]

44-Yusuf 12/23, 26, 30, 32 وَرَاوَدَتْهُ …عَن نَّفْسِهِ

Onun nefsinden murad almak istedi.[111]

"Murâvede", kur yaparak, cilveyle bir şeyi istemektir. Erkeğin kadınla sevişme isteği "râvedehâ an nefsiha"; kadının erkekle sevişme isteği ise "râvedethu an nefsihî" tabirleri ile ifade edilir.[112]

İşve ve cilve yaparak/onu ayartarak, onunla cinsi münasebette bulunmak istedi.

26. ayetteki "hiye ravedetnî an nefsî" ibaresi de lâfzî olarak "o, benim nefsimden murad almak istedi" anlamındayken, ayetteki anlamı itibariyle "o, benimle cinsi münasebette bulunmak istedi" anlamındadır.

45-Ra'd 13/21: يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللّٰهُ بِهِ أَن يُوصَلَ

Allah'ın ulaştırılmasını emrettiği şeyi ulaştırırlar.[113]

"Akrabalık bağını sürdürme, mü'minlerle dostluğu ve birliği gözetme, bütün Peygamberlere iman etme… Bunda bütün insanların haklarını gözetme lüzumu da vardır".[114]

Onlar ki sıla-i rahimde bulunurlar, akrabalık bağlarını sürdürürler. Mü'minlerle dostluk kurarlar, bütün insanlığı gözetirler.[115]

Aynı surenin 25. ayetindeki "ve yeqteune ma emerellahu bihi en yûsele" ibaresini ise tam tersi bir şekilde; Onlar ki sıla-i rahimde bulunmazlar, akrabalık bağlarını sürdürmezler; Mü'minlerle dostluk kurmazlar, insanlığı gözetmezler, şeklinde tercüme etmek gerekir.

46-İbrahim 14/42: لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الأَبْصَارُ

Gözlerin yerlerinde karar edemeyeceği bir gün için...[116]

Gözlerin donakalacağı güne kadar… Gözlerin dehşetle bakakalacağı gün… (Korkudan, şaşkınlıktan, çaresizlikten) gözlerin dehşetle bakakalacağı



[109] *Eliaçık*, a.g.e.

[110] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , II, 428; *el-Hazîn*, a.g.e. , II, 520; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 446.

[111] *Ünal,* a.g.e.

[112] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , II, 429; *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 480; *el-Hazîn*, a.g.e. , II, 520; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 447; es-*Sâbûnî,* III, 153.

[113] Y.N. Öztürk, a.g.e.

[114] *Çantay,* a.g.e. , II, 13, 4. dipnot.

[115] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , II, 494; *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 506; *el-Hazîn*, a.g.e. , III, 15; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 474.

[116] *Bilmen*, a.g.e.

gün…[117]

47-İbrahim 14/43: أَفْئِدَتُهُمْ هَوَاء

Kalpleri bomboştur.118

(Korkunun şiddetinden dolayı) kalpleri hiçbir şeyi anlayıp idrâk edecek durumda değildir, anlamaktan yoksundur. (Şaşkınlık ve dehşet sebebiyle) kalpleri anlama ve algılama yetisini kaybetmiştir.[119]

48-Nahl 16/7: بِشِقِّ الأَنفُسِ

Canlarınızın yarısını tüketmeden…[120] Yarı canınız tükenmeden…[121] Canlarınızın yarısının telef olacağı…[122]

Güç bela, zar zor, büyük sıkıntılara katlanarak, meşakkatle… Veya gücünüzün yarısını tüketerek, kuvvetinizi yarı yarıya harcayarak… [123]

49-Nahl 16/26: فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِن فَوْقِهِمْ

Üstlerindeki bütün tavanlar tepelerine çöktü.[124] Üstlerindeki tavan başlarına çöktü.[125]

Planları, oyunları, düzenleri başlarına yıkıldı/helâk oldular.[126]

50-İsra 17/64: بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ

Atlarını ve adamlarını...[127]

Bütün gücün ve kuvvetinle, bütün ordunla…[128]

51-Kehf 18/105: فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْناً

Kıyamet günü onlar için terazi bile koymayız.[129]

Onlara/amellerine hiçbir değer vermeyeceğiz, hiçbir değer biçmeyeceğiz, kıymet vermeyeceğiz.[130]

52-Meryem 19/12: خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ

[117] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , II, 528; *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 522; *el-Hazîn,* a.g.e. , III, 43; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 487.
[118] *Yıldırım*, a.g.e.
[119] *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 522; *el-Hazîn*, a.g.e. , III, 43; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 487.
[120] Y.N. Öztürk, a.g.e.
[121] Eryarsoy-Ağırakça, a.g.e.
[122] *Bulaç,* a.g.e.
[123] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , II, 556; *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 538; *el-Hazîn*, a.g.e. , III, 68; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 500.
[124] *Ünal,* a.g.e.
[125] İslamoğlu, a.g.e.
[126] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , II, 563; *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 542; *el-Hazîn*, a.g.e. , III, 73.
[127] İslamoğlu, a.g.e.
[128] *el-Beydâvî*, a.g.e. , I, 576; *el-Hazîn*, a.g.e. , III, 136; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 531.
[129] *Ünal,* a.g.e.
[130] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , II, 699; *el-Beydâvî*, a.g.e. , II, 24; *el-Hazîn*, a.g.e. , III, 180; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 560.

Kitabı kuvvetle tut.[131]

Kitabı ciddiyet, azim, gayret ve içten bir bağlılıkla tut, O'na sarıl.[132]

53-Taha 20/39: عَلَى عَيْنِي

Gözümün önünde.[133]

"Gözümün önünde" ifadesinin kaynaklanmış olabileceği deyimler şunlardır: "Göz önünde": görme ve bakma anlamındadır. "Göz önü": Görülebilen, yakın yer demektir. "Göz önünde tutmak (veya bulundurmak)": Herhangi bir durumun nasıl bir sonuca yol açacağını hesaba katmak, dikkate almak anlamındadır. "Gözünün önünde olmak": Sürekli denetim altında olmak, hiç unutmamak, olduğu gibi hatırlamak gibi anlamlara gelir.[134] Görüldüğü gibi, Eliaçık'ın tercümesine kaynak olabilecek hiçbir deyim, orijinal ibaredeki, "koruma, gözetme" anlamlarını taşımamaktadır. Eliaçık'ın sözü edilen ifadesini, kaynaklarından soyutlayarak kendi başına bir cümle olarak ele alırsak yine alegorik çağrışımı olmayan, somut bir "göz önünde olma" durumuyla karşı karşıya kalacağız. Oysa ibarede söz konusu olan; "korumak, muhafaza etmek, dikkat göstermek, himaye etmek, önem vermek gibi anlamlarıyla öne çıkan "gözetmek" kelimesidir.[135] Netice itibariyle böyle bir tercümenin, ibarenin deyimsel karşılığı olamayacağını belirtmekte yarar görüyoruz.

Gözetimim, korumam, kontrolüm, nezâretim, murakabem altında (dilediğime uygun bir şekilde).[136]

54-Enbiya21/36,60: يَذْكُرُ

Anıp duran.[137] Lafını eden.[138]

"Zikr" kelimesi bağlamına göre övgü ya da yergi anlamına gelebilir. Zikreden dostsa övgü; düşmansa yergi sözkonusudur."Fulanun yezkuru fulanen" ibaresi, falanca falanı ayıplıyor, demektir."Fulanun yezkurullahe" ibaresi ise, falanca Allah'ı ta'zim ediyor, demektir.[139]

Diline doluyor, ileri geri konuşuyor, ayıplıyor.

55-Enbiya 21/37: خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ

[131] *Eliaçık*, a.g.e.

[132] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , III, 8; *el-Beydâvî*, a.g.e. , II, 28; *el-Hazîn*, a.g.e. , III, 183; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 564.

[133] *Eliaçık*, a.g.e.

[134] *T.D.K. ,* a.g.e. , *"göz"* maddesi.

[135] Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996, *"göz"* maddesi.

[136] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , III, 65; *el-Beydâvî*, a.g.e. , II, 47; *el-Hazîn*, a.g.e. , III, 204.

[137] *Elmalılı*, a.g.e.

[138] Davudoğlu, a.g.e.

[139] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , III, 117,118; *el-Beydâvî*, a.g.e. , II, 70; *el-Hazîn*, a.g.e. , III, 225; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 600.

İnsan aceleden yaratılmıştır.[140] İnsan (sanki) aceleden yaratıldı.[141] İnsan, bir adı da 'acele' olan bir çamurdan yaratılmıştır.[142]

İnsan "tezcanlı, canı tez, içi tez, içi dar, sabırsız, ivecen" bir tabiatta yaratıldı. İnsan çok aceleci bir doğa üzre yaratıldı.[143]

56-Hacc 22/11: انقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ

Yüzüstü dönüverir.[144]

Türkçede "yüz üstü bırakmak" ve "yüzüstü kalmak" gibi deyimler bulunmakla beraber, "Yüzüstü dönmek/dönüverir" şeklinde bir deyim bulunmamaktadır. Kaldı ki "yüz üstü bırakmak" ve "yüzüstü kalmak" gibi deyimlerde "cayar, vazgeçer, yüz çevirir" gibi anlamlar mevcut değildir. [145]

"Cayar, vazgeçer, ters yüzü geri döner, yüz çevirir".[146]

57-Şuara 26/4: فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ

Ona boyunları eğilmiş kalıverir.[147]

"Ona boyun eğerler" veya daha kuvvetli bir ihtimalle anlam şu şekildedir: İleri gelenleri, reisleri, önderleri, cemaatleri, ona boyun eğerler. "Unuk" kelimesi, "reisler, önderler, liderler"den kinayedir.[148]

58-Kasas 28/10: وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَى فَارِغاً

Mûsâ'nın anasının kalbi bomboş kaldı.[149] Musa'nın annesi ise, yüreği boşluk içinde sabahladı[150] Mûsa'nın annesinin kalbi ise bomboş bir halde sabahladı.[151]

Musa'nın annesinin aklı başından gitti. Musa'nın annesinin aklı çıktı. (Bu durum) Musa'nın annesinin aklını başından aldı.[152]

59-Lokman 31/18: وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ

Yüzünü çevirme.[153]

[140] Eryarsoy-Ağırakça, a.g.e.
[141] Davudoğlu, a.g.e.
[142] *Y.N. Öztürk*, a.g.e.
[143] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , III, 118; *el-Beydâvî*, a.g.e. , II, 70; *el-Hazîn*, a.g.e. , III, 225; *el-Bağâvî*, a.g.e. , s. 600; Aksoy, a.g.e., II, 676; T. D. K. , *Türkçe Sözlük*, a.g.e.
[144] *Ünal,* a.g.e.
[145] *Ayverdi,* a.g.e. , "yüz" maddesi; *Aksoy*, a.g.e. II, 1138.
[146] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , III, 147; *Aksoy,* a.g.e. , II, 1132.
[147] *Bulaç,* a.g.e.
[148] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , III, 305-306.
[149] Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, a.g.e.
[150] *Bulaç*, a.g.e.
[151] Y.N. Öztürk, a.g.e.
[152] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , III, 400; *el-Beydâvî*, a.g.e. , II, 187; *Aksoy,* a.g.e. , II, 553.
[153] *Varol,* a.g.e.

Gösterdiği ilgiyi kesmek anlamında kullanılan (birinden) "yüz çevirmek, dirsek çevirmek" şeklinde deyimler vardır ama aynı anlamı ifade eden "yüzünü çevirmek" diye bir deyim yoktur.[154] Aksine "yüzünü çevirmek" ifadesi, yönelmek, teveccüh etmek gibi pozitif anlamları ihtiva etmektedir.[155]

Böbürlenme, üstünlük taslama, mağrur olma![156]

60-Secde 32/16: تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ

Yanları yataklardan uzaklaşır.[157]

Yataklarından uzak dururlar. Yataklarından kalkarlar/çıkarlar. Yataklarını terk ederler; az uyurlar, ibadet ederler.[158]

61-Ahzab 33/19: تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ

Gözleri dönmüş vaziyette.[159] Gözleri dönmüş bir halde.[160] Gözleri dönerek.[161]

Mütercimlerin çoğu bu ibareyi "gözleri dönmüş bir vaziyette /halde" diye tercüme etmiştir. "Gözleri/gözü dönmek" ifadesi bir deyimdir, ancak; "aşırı istek ya da çok öfkelenme nedeniyle saldıracak durumda olan" kişi için kullanılır. *Ayette ise saldıracak durumda olan biri değil, saldırıya maruz kalmak üzere olan biri söz konusudur*. Dolayısıyla "gözleri dönmek" deyimi burada isabetli bir tercih değildir.[162]

"Gözleri yılmış, yuvasından dışarı fırlamış, fal taşı gibi açılmış" bir şekilde.[163]

62-Ahzab 33/27: وَأَرْضاً لَّمْ تَطَؤُوهَا

Henüz ayak basmadığınız bir nice toprağı.[164]

"Ayak basmak" ifadesi bir deyimdir ve "bir yere varmak, ulaşmak; girmek, gelmek, uğramak; bir yere ve ya mesleğe girmek, bağlanmak" gibi anlamlara gelir. Yani bir yeri savaşla ve ya siyasi manevralarla ele geçirmek anlamına gelmemektedir. Bu nedenle "ayak basmak" deyimi yerine; "fethetmek, ele geçirmek" gibi ifadelerden yaralanmak daha isabetli olacaktır. "Fethetmek" kelimesinin anlamı malumdur. "Ele geçirmek" deyimi ise;"kaçmakta olan kişiyi yakalamak, pek kolay

[154] *Aksoy*, a.g.e. , II, 1132.
[155] *Ayverdi,* a.g.e. , "yüz" maddesi.
[156] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , III, 504.
[157] *Ünal,* a.g.e.
[158] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , III, 518.
[159] *Eliaçık*, a.g.e.
[160] İslamoğlu, a.g.e.
[161] Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, a.g.e.
[162] *Aksoy,* a.g.e. , II, 812.
[163] *Aksoy,* a.g.e. , II, 812, 817.
[164] İslamoğlu, a.g.e.

bulunmayan bir şeyi edinmek" anlamlarına gelir.[165] Dolayısıyla burada kanaatimizce "ele geçirmek" deyimi ve daha isabetli bir seçenek olarak "fethetmek" tâbiri daha doğru tercihlerdir.

Henüz fethetmediğiniz/ele geçirmediğiniz topraklar.

63-Ahzab 33/32: فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ

Konuşmayı yumuşak bir eda ile yapmayın.[166]

Edâlı, işveli, cilveli, nazlı, kışkırtıcı, tahrikkâr bir üslupla; dişiliğinizi ön plana çıkaracak şekilde konuşmayın.[167]

64-Yâsin 36/68: نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ

Onu yaratışta tersine döndürürüz.[168]

Yapısı (fiziki yapısı ve akli melekeleri) itibariyle onu tam tersi bir duruma/çocukluk çağına götürürüz: Bedeni zayıflar, gücü azalır, akli melekeleri dumûra uğrar. Ömrü uzar ama bedeni ve akli kuvveti en baştaki/çocukluğundaki gibi azalır.[169]

65-Sâd 38/63: أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ

Yoksa gözler mi onlardan kaydı?[170]

Yoksa gözden kayıp mı oldular? Yoksa biz mi göremiyoruz? Yoksa gözden uzaklaştılar mı? Neden göremiyoruz onları?[171]

66-Zumer 39/63, Şuara 42/12 لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur.[172]

Göklerin ve yerlerin tasarrufu, egemenliği O'na aittir. Gökler ve yerler O'nun koruması ve mülkiyeti altındadır.[173]

67-Zumer 39/67: وَالْأَرْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ

Bütün yeryüzü O'nun avucunda olacak.[174]

Bütün yeryüzü O'nun için "avuç içi kadar" bir yerdir. Küçücüktür, daracıktır.[175]



[165] *Aksoy,* a.g.e. , II,752; T. D. K. , *Türkçe Sözlük,* a.g.e.
[166] *Hayrat*, a.g.e.
[167] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , III, 545; *el-Beydâvî,* a.g.e. , II, 245; *el-Hazîn*, a.g.e. , III, 424; *el-Bağâvi*, a.g.e. , s. 753.
[168] *Piriş,* a.g.e.
[169] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , IV, 28.
[170] *Bulaç,* a.g.e.
[171] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , IV, 104.
[172] Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, a.g.e.
[173] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , IV, 143; *el-Beydâvî*, a.g.e. , II, 330; *el-Hazîn*, a.g.e. , IV, 63.
[174] *Işıcık*, a.g.e.
[175] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , IV, 147; *Aksoy,* a.g.e. , II, 595.

68-Fussilet 41/5: قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ

Kalplerimiz örtüler içerisindedir.[176]

Kalplerimiz (her türlü çağrıya) kapalıdır. Kalplerimiz/akıllarımız (söyledikle-rini) algılamaz/algılamaya yanaşmaz.[177]

Fussilet 41/5'teki "Kulûbuna fi ekinnetin, Fi azanina vekrun, Min beynina ve beyneke hicâb" ifadeleri, kâfirlerin Hakk'ı kabûle yanaşmadıklarını gösteren temsil-lerdir.[178]

69-Şûra 42/45: يَنظُرُونَ مِن طَرْفٍ خَفِيٍّ

Gözaltından bakarlarken.[179] Zayıfca göz kapağını depreterek baktıkları-nı…[180]

"Göz ucuyla" bakarlar. "Göz kuyruğuyla" bakarlar.[181]

70-Fetih 48/20, 24: وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنكُمْ

İnsanların elini üzerinizden çekmiştir.[182] İnsanların ellerini sizden çektmiştir.[183] İnsanların ellerini üzerinizden çektmiştir.[184]

Birçok meâlde "Ve keffe eydi'n-Nâsi ankum" ibaresinin "el çekmek" deyi-miyle tercüme edildiğini görmekteyiz. "El çekmek" ifadesi deyimdir ancak anlaşıl-dığı kadarıyla mütercimlerin tercih sebebi, bu ifadenin deyim olduğu olgusundan ziyade, ayetin literal çevirisiyle birebir örtüşmesidir. Çünkü "el çekmek" deyimi; "vazgeçmek, el etek çekmek, el etek silkmek, yapmakta olduğu bir işe son ver-mek" gibi anlamlara gelmektedir.[185]

Size el uzatmalarına/dokunmalarına/saldırmalarına engel oldu.

71-Kaf 50/5: فِي أَمْرٍ مَّرِيجٍ

Derin bir sarsıntı içinde bulunuyorlar.[186]

"Kendilerini yaratmış olan Allah'ın ilmini ve gönderdiği kitabını ve pey-gamberini yalanladılar da şimdi onlar pek müzdarip bir hal içinde çalkalanıyorlar:

[176] Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, a.g.e.
[177] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , IV, 189- 190.
[178] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , IV, 190.
[179] *Elmalılı*, a.g.e.
[180] *Bilmen,* a.g.e.
[181] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , IV, 235; *Aksoy*, a.g.e. , II, 814.
[182] İslamoğlu, a.g.e.
[183] Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, a.g.e.
[184] *Akdemir*, a.g.e.
[185] *Aksoy,* a.g.e. , II, 749.
[186] *Bulaç,* a.g.e.

Gâh "sihirbaz", gâh "kâhin", gâh "şair" diyerek, gâh taaccüp, gâh inkâr ile ıztırap içinde istikbalden, ahiret hayatından ümitsiz bir halde kıvranıyorlar."[187]

Tam bir kararsızlık içindedirler, kafaları karışıktır, muzdarip bir halet-i ruhiye içindedirler.[188]

72-Necm 53/6: ذُو مِرَّةٍ

Eşsiz güzelliğe sahip görkemi her yanı kapladı.[189]

Aklı muhkem, dini bütün, dinine bağlı…[190]

73-Kamer 54/7: خُشَّعاً أَبْصَارُهُمْ

Gözleri düşmüş bir halde.[191]

Zelil bir şekilde, zillet içinde... Zelil ve hâkir bir şekilde. Zillete bürünmüş ve hakarete uğramış bir şekilde. Ya da; gözleri korkmuş/yılmış bir şekilde. Korkup sakınarak.

"Huşûu'l absar", zilletten kinayedir. Çünkü zelilin zilleti de azizin izzeti de gözlerinde belirir.[192]

74-Rahman 55/41: فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ

Perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar.[193] Tutulur saçlarından ve ayaklarından.[194]

Yaka paça, apar topar, karga tulumba.[195]

75-Talak 65/7: ذُو سَعَةٍ

Genişliği olan…[196]

Geniş imkânları olan, varlıklı.[197]

76-Mülk 67/11: فَسُحْقاً

Uzak olup…[198] Uzaklık olsun.[199]

Kahrolsun, helâk olsun, yok olsun, Allah'ın rahmet ve merhametinden payı olmasın.[200]



[187] *Elmalılı,* Muhtasar, a.g.e. , VI, 4498.
[188] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , IV, 384.
[189] *Eliaçık*, a.g.e.
[190] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , IV, 419.
[191] Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, a.g.e.
[192] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , IV, 433; *el-Beydâvî*, a.g.e. , II, 446; *el-Hazîn,* a.g.e. , IV, 216.
[193] Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, a.g.e.
[194] *Işıcık*, a.g.e.
[195] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , IV, 449; *el-Beydâvî*, a.g.e. , II, 455; *Aksoy*, a.g.e. , II, 1102, 911.
[196] *Elmalılı*, a.g.e.
[197] *el-Beydâvî*, a.g.e. , II, 503; *ez-Zuhaylî*, a.g.e. , s. 560.
[198] *Ateş,* a.g.e.
[199] *Bulaç*, a.g.e.

77-Hakka 69/46: لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ

Ondan yürek damarını kesiverirdik.[201]

Onun can damarını keserdik. Onun yaşam kaynaklarını kuruturduk. Onun işini bitirir, canını alırdık.[202]

78-Muzzemmil 73/6: نَاشِئَةَ اللَّيْلِ

Gece kalkışı.[203] Geceleyin uykudan kalkan.[204] Geceki iş.[205]

Gece ibadeti, gece yapılan ibadet, gece kıyama durmak.[206]

## SONUÇ

Kur'ân'daki kalıplaşmış ifade ve tamlamalarla ilgili yaptığımız araştırmada, tesbit ettiğimiz toplam 78 madde üzerinde çalıştık. Öncelikle mevcut meâllere bakıp tesbit ettiğimiz söz konusu maddelerin kaynaklardan yola çıkarak eksik veya tashihe ihtiyaç duyan yönleriyle ilgili değerlendirme ve önerilerde bulunduk. Böyle bir yol izlememizin sebebi, okuyucuların ve ilgililerin; ayetlerin lafızlarında mündemic olan anlamlarla, meâllerde yer bulan anlamları görüp karşılaştırma imkânına kavuşmasını sağlamaktır.

Çalışmamızı neticelendirdiğimizde gördük ki Kur'ân çevirilerinde sadece üzerinde çalıştığımız konuda bile makul karşılanamayacak kadar eksiklik ya da hata vardır ve bunlar küçümsenecek türden değildir. Benzer çalışmalarla araştırmacıların bu konuya mesai harcaması gerekmektedir ki Kur'ân'ın Türkçeye en az kayıpla aktarılmasına ve en iyi şekilde anlaşılmasına katkı sağlansın. Çünkü dile getirmeye çalıştığımız eksiklikler devamedegeldiği gibi sürerse, Kur'ân'ın anlaşılmasının önündeki engeller azalmayacak, aksine artmaya devam edecektir. Türkiyede, sürekli benzerlerinden farklı olduğu ileri sürülen mealler yazılmakta ve her meâl, mütercimi tarafından bu konuda bir milat olarak lanse edilmektedir. Oysa uzun yıllardır yaptığımız çalışmalar, bu kadar da iddialı olmamak gerektiği noktasındaki düşüncemizi giderek daha muhkem hale getirmektedir. Kanaatimizce bu konudaki temel problemlerimizin başında, Kur'ân'ı gerektiği gibi anlamak için ihtiyaç duyulan bilgi ve kültürü biriktirmeden, onu anlatmaya girişmek gelmektedir.

Kalıplaşmış ifadeler v.b unsurlar, metinlerin anlaşılmasını sağlayan ve göz ardı edildiklerinde çeşitli anlam ve anlatım kusurlarına yol açan önemli enstrumanlardır. Bu ve benzeri konular, araştırmacıların ilgisini fazlasıyla hak edi-



→

[200] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , IV, 584; *el-Beydâvî*, a.g.e. , II, 510.
[201] *Bilmen,* a.g.e.
[202] *ez-Zemahşerî*, a.g.e. , IV, 610; *el-Hazîn*, a.g.e. , IV, 338.
[203] *Atay,* a.g.e.
[204] *Davudoğlu*, a.g.e.
[205] *Işıcık,* a.g.e.
[206] *el-Beydâvî*, a.g.e. , II, 538; *el-Hazîn*, a.g.e. , IV, 357.

yor. Umudumuz, değerli araştırmacıların, ilgilerini bu konulara da yoğunlaştırmaları yönündedir. Kendi adımıza bu konunun, Türkiye'deki Kur'ân ve tefsir çalışmaları içinde evleviyetle üzerinde durulması gereken konulardan biri olduğunu dolayısıyla bu yöndeki çalışmalarımızın devam edeceğini belirtmekte yarar görüyoruz.

## BİBLİYOGRAFYA

Akdemir, Salih, *Son Çağrı Kur'an,* Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2004.

Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, T.D.K. Yayınları, Ankara, 1990.

Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkilap Kitabevi Yayın Sanayi ve Tic. A.Ş. İstanbul. 1988.

Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, D. İ. B. , Ankara, 2007.

Atay, Hüseyin, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, S/E/K Yayınları, Ankara, 1995.

Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli,* Kılıç Kitabevi, Ankara, Tarihsiz.

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2008.

Bağavi, Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ud, *Mealimü't-Tenzil,* Darüs-Selam, Suudi Arabistan.

Beydavi, Abdullah b. Ömer, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil,* Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 2008.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli Âli'si,* Akçağ Yayınları, Ankara, 1996.

Bulaç, Ali, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı,* Çıra Yayınları, İstanbul, 2009.

Cüveydi, Derviş, *Kelimatu'l-Kur'an,* El-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2003.

Çantay, Hasan Basri, *Tefsirli Kur'an Meâli: Kur'an-ı Hâkim ve Meal-i Kerim*. Haz. : M. A.Yekta Saraç, Risale Yayınları, İstanbul, 2005.

D.İ.B. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı* (Meal), Haz. :Kurul, Ankara, 1987.

Davudoğlu, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meâli* (Türkçe Anlamı), Çelik Yayınevi, İstanbul, 1981.

El-Hamsi, Muhammed Hasan, *Tefsir ve Beyanu Müfredati'l-Kur'an*, Daru'r-Reşid, Dımaşk.

Eliaçık, R. İhsan, *Yaşayan Kur'an*, İnşa Yayınları, İstanbul, 2007.

Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* Emir Yayınları, İstanbul, 2000.

Elmalılı, Hamdi Yazır, *Muhtasar Hak Dini Kur'an Dili* Meâl-Tefsir, Haz. Ve Notl. :Ertuğrul Özalp, İşaret Yayınları, İstanbul, 2006.

Eryarsoy, Beşir-Ağırakça, Ahmed, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli,* Buruc Yayınları, İstanbul, 1997.

Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı* (Meâl-Tefsir) Terc. : Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1996.

Firuzabâdî, Mecdu'd-din Muhammed b. Yakub, *El-Kamusu'l-Muhit*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1995.

Hayrat Neşriyat İlmi Araştırma Merkezi Meâl Heyeti, *Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Meâli,* Hayrat Neşriyat, İstanbul, 2001.

Hâzin, Alau'd-din Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadî, *Lubâbu't-Te'vil fi meâni't-Tenzîl*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 2004.

Hizmetli, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Işıcık, Yusuf, *Kur'an Meâli*, Konya İlahiyat Derneği, Konya, 2008.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalu'd-din Muhammed, *Lisânu'l-Arab*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1994.

İbnu'l Mulekkin, Sirâcu'd-din Ebi Hafs Ömer b. Ebi Hasan Ali b. Ahmed, *Tefsir-u Garibi'l-Kur'an,* Tahkik: Semir Taha el-Meczub, Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1987.

İsfahanî, Ebu'l-Kasım Hüseyn Rağıb, *El-Müfredât fi Garibi'l-Kur'an*, Daru'l-Fikr, Beyrut, Tarihsiz.

İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'ân*, Gerekçeli Meal-Tefsir, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Koçyiğit, Talat, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*, Kılıç Kitabevi, Ankara, 1993.

Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü,* T.D.K. Yayınları, Ankara, 2007.

Mahluf, Muhammed Haseneyn, *Kelimatu'l-Kur'an*, Daru ibn-i Kesir, Dımaşk.



Öztürk, Abdulvehhap, *Kur'an-ı Kerim ve Meâli,* Emek OfsetYayınları, Ankara, Tarihsiz.

Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an-ı Kerim Meâli* (Türkçe Çevirisi), Yeni Boyut, İstanbul, 2008.

Piriş, Şaban, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı*, İlkbahar Yayınları, İstanbul, 1998.

Sabri, Muhammed Musa-Kamil, Muhammed Fayiz, *Tefsiru Esasi'l-Beyan*, Daru'l-Hayr, Dımaşk, Suriye.

Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefâsîr*, terc. : Kurul, Yeni Şafak, İstanbul, 1995.

Sabûnî, Muhammed Ali, *Et-tefsîru'l- Vadıh El Muyesser*, Daru'l-Ufuk, Beyrut, Lübnan, 2003.

T D K, *Türkçe Sözlük*, (1- 2), Ankara, 1988.

T.D.V. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali,* T.D.V. Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, Haz. : Kurul, Ankara, 1993.

Uveys, Abdulhalim-Cibr, Abdulmuhsin, Ali, *Tefsîru'l-Kur'an*, Daru'l-Vefa, Beyrut, 2006.

Ünal, Ali, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli,* Define Yayınları, İstanbul, 2008.

Varol, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim Meâli,* Madve Yayınları, İstanbul, 1997.

Yavuz, A. Fikri, *Kur'an-ı Kerim ve Meâl-i Âli'si*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1974.

Yazıcı, Numan, *Arapça-Türkçe/Türkçe-Arapça Atasözleri ve Deyimler*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2003.

Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Hâkim ve Açıklamalı Meâli*, Işık Yayınları, İstanbul, 2002.

Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Muhammed b Ömer, *el-Keşşaf 'an Hakaiki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvîl fi Vucûhi't-Te'vîl,* Tahkik ve Tahric: Adurrezak el-Mehdi, Dar-u İhya-i Turasi'l-Arab, Beyrut, 1997.

Zuhaylî, Vehbe, et-Tefsiru'l-Vecîz Ala Hamişi'l-Kur'ani'l-Azim ve Me'ahu Esbabu'n-Nuzul ve Kavaidu't-Tertil, Daru'l-Fikr, Dımeşk, 1996.

KURANDA GECEN BAZI KALIPLASMIS IFADELERIN MEALLERDEKI KARSILIKLARI ILE ILGILI ELESTIREL BIR INCELEME



ÖZET

Bir dilin söz dağarcığını oluşturan unsurlardan biri olan kalıplaşmış sözler, o dilin en önemli enstrümanlarından olup geniş ve önemli bir alana işaret eder. Konuşma ve yazı dilinde, önemli birer ifade enstrümanı olan kalıplaşmış sözlerden yaygın bir şekilde yararlanıldığı bilinmektedir. Arap diliyle nazil olan Kur'ân, doğal olarak Arapça'nın dilsel özelliklerini ve zenginliklerini taşımaktadır. Bu gerçeğe paralel olarak, Kur'ân'da kalıplaşmış sözlere de yer verildiği bilinmektedir. Kur'ân'ın anlaşılması ve iyi bir şekilde tercüme edilebilmesi için göz önünde bulundurulması gereken vazgeçilmez hususlardan biri, kalıplaşmış sözlere ilişkin gözetilmesi gereken hassasiyettir.

Bu çalışmamızda, Kur'ân'da bulunan kalıplaşmış ifadelerin/sözlerin ne şekilde aktarılması gerektiği konusunu işleyeceğiz. Zira Türkçe Kur'ân meâllerinde, ilgili bölümlerin doğru bir şekilde tercüme edilip edilmediği tartışmaya açıktır ve tartışılmalıdır.

Anahtar kelimeler: Kur'ân, meâl, çeviri, kalıplaşmış ifadeler/sözler.

A CRITICAL STUDY ON TRANSLATION OF SOME STEREOTYPED EXPRESSIONS OF QUR'AN

ABSTRACT

As one of the elements that make up a language vocabulary, stereotyped expressions are the most important forms of that language and imply to a wide and important area. It is known that stereotyped expressions, which are the important forms of statement, are used commonly.

The Qur'an, revealed in Arabic, naturally includes the features and richness of Arabic. In parallel with this reality, it is known that Qur'an has some stereotyped expressions. For translating and understanding the Qur'an, the most important point to be considered is to be meticulous about translation of streotyped expressions in it.

In this study, we will handle how translating of streotyped expression of Qur'an should be. Because, in the Turkish translation of Qur'an, whether such expressions are correctly translated into Turkish or not, is open to debate and should be discussed.

Key Word: Qur'an, interpretation, translation, streotyped expression/words.